

De Los

(*Lynx lynx* L. 1758)

in Frankrijk

Roel Cosijn

Spreken over grote roofdieren betekent —al eeuwenlang— praten over problemen. Want hoewel de grote roofdieren zoals Bruine Beer, Wolf en Los van oorsprong over vrijwel geheel Europa voorkwamen, is de kennis van hun ecologische betekenis nog zeer beperkt. De oorspronkelijke situatie is niet meer kenbaar: de authentieke vegetaties zijn ontgonnen en door gerichte vervolging zijn de roofdieren teruggedrongen tot restpopulaties in minder ontsloten en ontoegankelijke gebergtebossen. Ook in vroeger eeuwen hebben individuele personen dit betreurd.

De toename van de beboste oppervlakte en van de hoefdierpopulaties, het vertrek van een aanzienlijk deel van de plattelandsbevolking uit de middelgebergten en de zich ontwikkelende ecologische kennis met betrekking tot predatieprocessen hebben de afgelopen decennia in geheel Europa een kentering teweeggebracht in de houding van de betrokken beroepsgroepen tegenover de grote roofdieren. Deze ommekeer heeft nu ook de mensen bereikt met verantwoordelijke posities op het hoogste besluitvormingsniveau.

Van de grotere predatoren heeft vooral de Los (*Lynx lynx* L. 1758) van deze kentering profijt getrokken. Deze kat is namelijk geen spontane cultuurvliedder. De sleutelfactor in zijn verspreiding en aantalsregulatie blijkt de jachtmortaliteit te zijn. Zijn verdwijnen in vrijwel geheel Europa is vooral het gevolg van een vroeger onbeperkte vervolging. Maar onder bepaalde voorwaarden blijkt de soort zich uitstekend in gecultiveerde landschappen te kunnen handhaven. Zijn jaagwijze (verrassingsaanval op de korte afstand), en aanpassingsvermogen stellen hem in staat juist ook in geëxploiteerde bossen met kaalkapvlakten en jonge aanplanten een belangrijke rol te vervullen. De kansen op herstel van lospopulaties zijn in meerdere Europese landen uit natuurtechnisch oogpunt gunstig beoordeeld, mits de bejaging binnen zekere grenzen blijft. Aanwijzingen hiervoor zijn dan ook het herstel en de areaaluitbreiding van lospopulaties in de Scandinavische en Oosteuropese landen na afnemende vervolging. (In Slowakije lijkt de populatie van 4-500 stuks zich bij een jaarlijks afschot van 10 tot 15% te kunnen handhaven).

Al enige jaren is in Nederland een levendige discussie gaande met betrekking tot het bos- en faunabeheer: en de relatie tussen beide. In Midden-Europa leeft deze problematiek al veel langer en in dit kader juist zijn de herintroductiemogelijkheden van de Los gunstig beoordeeld.

Een kernargument voor herintroductie ligt in de effecten van zo'n uitzet. Een Los kan met een voedselbehoefte van circa 1 kg vlees per dag en een naar verhouding groot activiteitengebied (enkele duizenden ha) wat betreft biomassa-aanspraak het schaalwild niet ingrijpend beïnvloeden. Daarbij beïnvloedt een Los door zijn aanwezigheid wel het gezondheidsniveau van de hoefdierpopulatie (het selectie-effect) en het vraatgedrag (het dispersie-effect). Hierdoor verwacht men van de invoer van de Los een kwaliteitsverbetering van zowel het hoefwild als van de biotoop.

Als gevolg hiervan is de Los in Midden-Europa al twee decennia een modedier, en dan niet slechts in de betekenis van pelsjas. Vele wetenschappers, bosbouwers, jagers en natuurbeschermers zijn daar direct of indirect betrokken bij de voorbereiding, verwezenlij-

king en bestudering van een groot aantal herintroductie-projecten in Tsjechoslowakije, Joegoslavië, Italië, Oostenrijk, Zwitserland, West-Duitsland en Frankrijk. De projecten op zich zijn dus bepaald geen geïsoleerd verschijnsel. In kranten en populair-wetenschappelijke tijdschriften wordt met regelmaat aandacht geschonken aan de zowel voor het publiek als voor de betrokken beroepsgroepen spectaculaire invoer van deze diersoort. Af en toe vindt dit weerklank in de Nederlandse media: figuur 1. Zo is in 1983 bericht over de uitzet van enkele Pardelossen (*Lynx pardina* Temminck 1824) in de Franse Pyreneeën, waar de betreffende soort al honderd jaar geleden zou zijn uitgestorven. De inhoud van het krantenbericht is echter vergaand incorrect. Als reactie is het onderstaande artikel geschreven om een kort overzicht van de status van de Los in Frankrijk te geven.

Figuur 1. Bericht uit het Algemeen Dagblad van 23 september 1983.

Hieronder de foto die bij dit krantenbericht was gevoegd: Edward Hallum met één van de twee Lossen, die uitgezet zou worden.

Het verdwijnen van de Los uit Frankrijk

Aanvankelijk kwam de Los overal in Frankrijk voor waar maar bos aanwezig was. Aan het eind van, en na de Middeleeuwen is de Los, onder andere door het steeds algemener gebruik van vuurwapens, de ontginning van bossen, de bevolkingstoename en de door de autoriteiten georganiseerde vervolging van de grote roofdieren teruggedrongen tot de tot dan toe weinig door de mens bewoonde middegebergten. Lavouden (1930) meldt nog

Lynxen terug naar de natuur

BINNENKORT worden in de Pyreneeën twee in Engeland geboren pardel lynxen losgelaten. Deze grote kattensoort is daar zo goed als uitgestorven. Mijnheer Edward Hallum van de Ribber Castle dierentuin die de dieren heeft gekocht voor een leven in de vrije natuur, verwacht dat ze het goed zullen doen in het bergland. Onderdeel van de training was de katten wat mensenschuw te maken zodat ze niet bij de eerste de beste bergwandelaar om een brok voer komen bedelen.

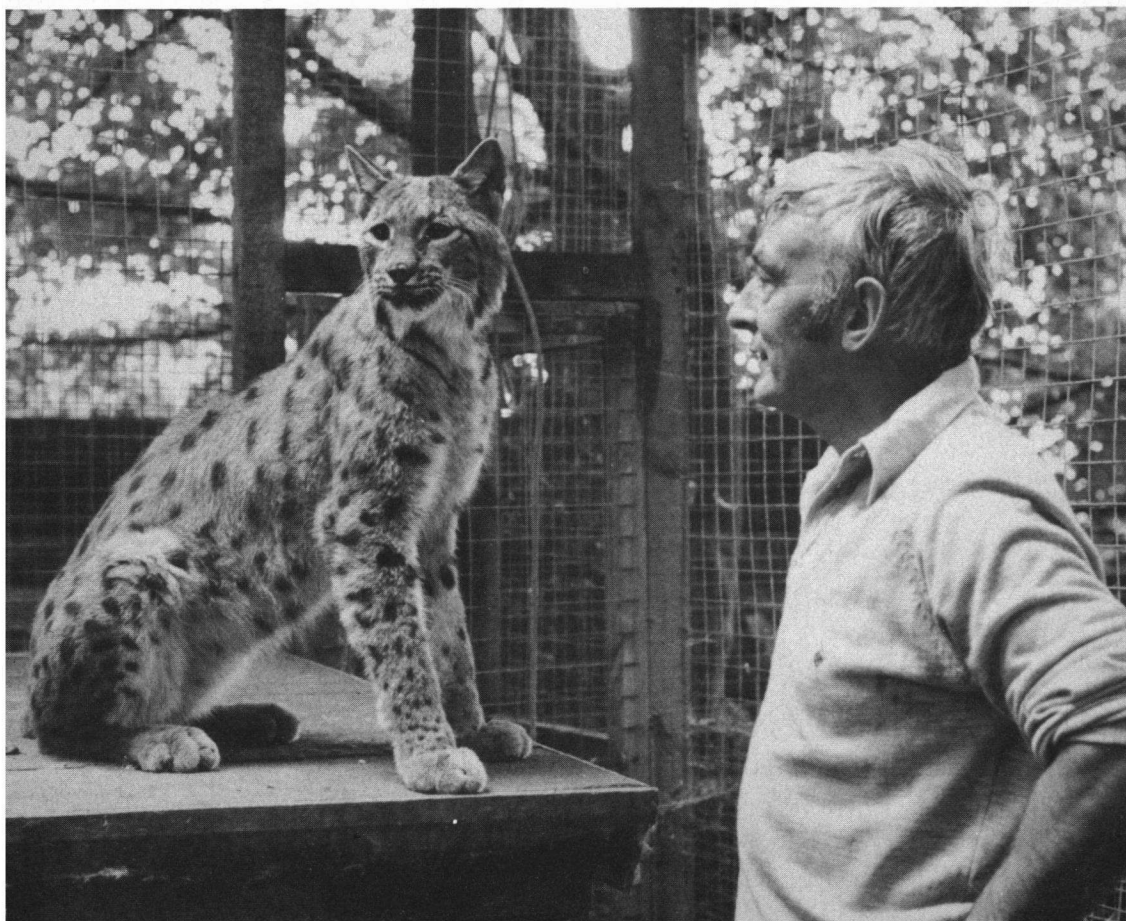
De beide dieren, vijf jaar oud, krijgen een zender mee zodat het mogelijk is hun gangen na te gaan. Of dat zal lukken is een andere vraag. Mannetje en vrouwtje lynx leven buiten de paartijd gescheiden. Bovendien hebben ze een enorm jachtgebied, dat in niet zulke voedselrijke streken zo'n 2000 hectare kan bedragen.

GEÏT

De boeren in de Pyreneeën zien de komst van de lynxen met gemengde

gevoelens tegemoet. De roofdieren zijn in staat dieren ter grootte van een geit te doden. Of ze dat ook zullen doen is een vraag.

Enkele jaren geleden werd in een Zwitsers dorp een protestvergadering gehouden want er zouden lynxen in een naburige natuurreservaat worden uitgezet. Wat niemand op die vergadering wist was, dat dat zeven jaar daarvoor al was gebeurd. Het had geen geit of schaap gekost en geen van de aanwezigen had bij zijn leven een lynx gezien.

een los-waarneming rond 1600 in het Bos van Fontainebleau, niet ver van Parijs. Er moet echter worden aangenomen dat de Los in de zestiende eeuw eigenlijk uit het laagland van Frankrijk is verdreven.

Na gestage verdere achteruitgang heeft de uitroeiing van de Los in de middelgebergten in de negentiende eeuw zijn beslag gekregen. De laatste melding uit de Vogezen is van 1815. Een hardnekkig misverstand is dat er in de Haute-Saône zich een kleine populatie zou hebben gehandhaafd. Py (1959) meldt de vangst van een tweetal exemplaren, vermoedelijk Pardelossen, uit dit gebied. Deze gegevens zijn elders overgenomen (onder andere Hainard 1961, Steinbacher 1961, Vasiliu & Decei 1964) en blijven voortleven. Condé & Schauenberg (1965) hebben echter duidelijk gemaakt dat het een vangst van Wilde Katten betrof.

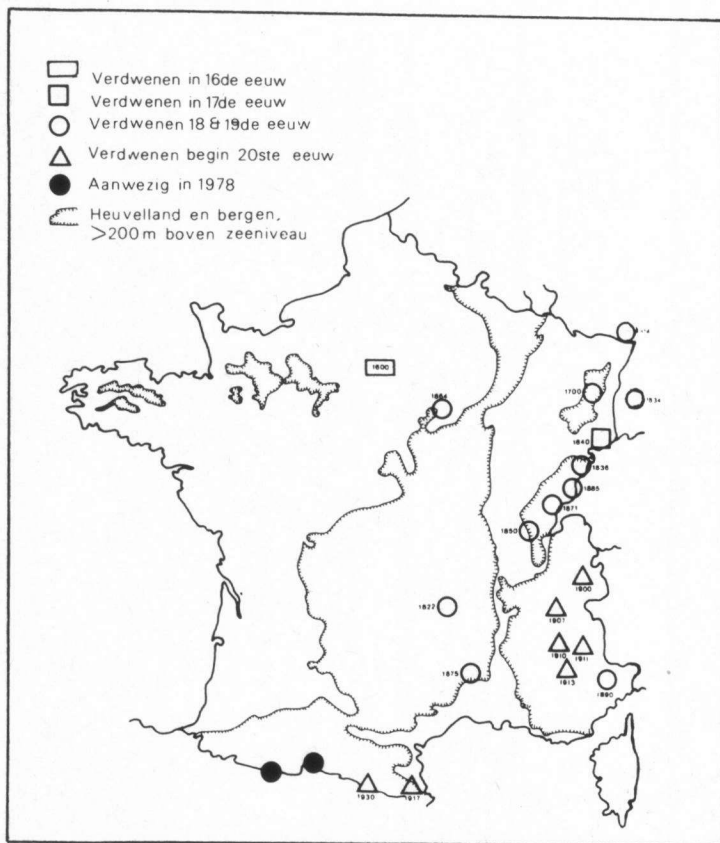
In verschillende Alpenregio's heeft de Los zich nog tot eind negentiende, aanvang twintigste eeuw kunnen handhaven (Lavouden

1930, Thévenin 1943, Saint-Girons 1968, Schauenberg 1969, Kempf et al 1979).

Als resultaat van geslaagde legale en illegale losintroducties in aangrenzend Zwitserland in 1973, 1974 en 1975 komen inmiddels weer kleine lospopulaties voor in de Franse Jura (mogelijk tien tot twintig stuks) en de noordelijke Franse Alpen. Maar: mogelijk ook is de Los in het laatste gebied nooit geheel uitgestorven geweest: Kempf et al (1983) noemen enkele waarnemingen uit de jaren vijftig en zestig. Leforestier (1982) daarentegen meent dat er in de Hautes-Alpes sprake is van een kleine autochtone populatie. In z'n algemeenheid echter wordt aangenomen dat de Los in Oost-Frankrijk in het begin van de twintigste eeuw is uitgestorven, terwijl de Los in de Pyreneeën zich waarschijnlijk nog net zou hebben kunnen handhaven.

De Los in de Pyreneeën

Het is eigenlijk verbazingwekkend dat van de biologie van verscheidene, grotere en voor de oorspronkelijke levensgemeenschappen in

Figuur 2. De teruggang van de Los in Frankrijk (Kempf et al 1979).

westelijk Europa zo essentiële zoogdieren zo weinig bekend is. Zo is zelfs de systematische positie van de Pardellos en de Los ten opzichte van elkaar nog omstreden: zijn het wel afzonderlijke soorten? Of is de Pardellos een vorm van de Los waarbij onder andere de genetische aanleg tot onderdrukking van het vlekkenpatroon geheel afwezig is? Bij gebrek aan eensgezindheid over de te hanteren discriminerende factoren is de systematiek van de katachtigen een chaos. Van den Brink (1978) kent de Pardellos zelfs een status in een eigen ondergeslacht toe.

In het kader van dit artikel zal verder volstaan worden met de constatering dat het nog steeds niet duidelijk is tot welke vorm de resterende populaties van lossen in de Pyreneeën behoren. De vroeger gedode exemplaren zijn blijkbaar alle verlorengegaan. In de literatuur zijn voor het voorkomen van één van beide soorten, evenals voor een co-existentie van beide soorten, aanhangers te vinden.

De Iberische Pardellos vanwege zijn omstreden positie buiten beschouwing latend, is de populatie van de Los in de Pyreneeën de enige oorspronkelijke die zich in westelijk Europa heeft kunnen handhaven. Lange tijd is het overigens ook omstreden geweest of de soort zich hier wel heeft kunnen handhaven. Salvat (1923) noemt de vangst van twee Lossen bij de berg Canigon in 1917.

Lavouden (1930) beschouwt in zijn overzichtsstudie de soort hier niet als uitgestorven, maar lange tijd bleef de melding van Salvat toch de laatste. Van een melding van Hainard (1961) uit 1957 kon geen bevestiging worden verkregen. Saint-Girons (1968) en Schauenberg (1969) beschouwen de Los in de Pyreneeën dan ook als verdwenen.

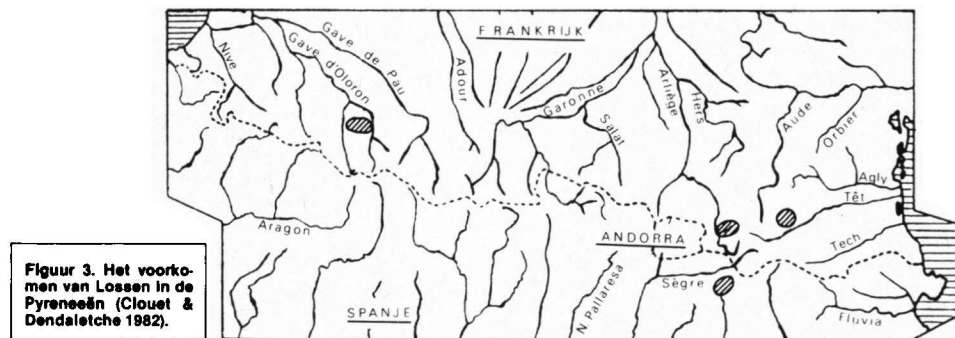
De Beaufort (1965) beschrijft een in 1962 ge-

vonden schedel uit de Pyrénées-Atlantiques van vrij recente datum. Op grond van de afmetingen is deze aan de Los toegerekend. Als vervolg verzamelt De Beaufort (1968) meldingen van verscheidene recente, niet bevestigde vangsten en waarnemingen van Lossen en lossporen die vooral in de jaren zestig in de omgeving van de Pic du Midi d'Ossau zijn gedaan. Nieuwe botvondsten uit de westelijke en centrale Pyreneeën beschrijven Clot (1970) en Clot & Besson (1974).

Ook deze worden als afkomstig van de Los beschouwd. Nieuwe waarnemingen zijn verzameld door Navarre (1976). Glass (1978) geeft een overzicht van 66 waarnemingen van na 1950. Kempf (persoonlijke mededeling) stelt nu dat er uit een vijftal dalen ruim 300 waarnemingen verzameld zijn. Een eerste poging van een wetenschapper om een bevestiging hiervan te verkrijgen, door in de winter 1982-83 naar sporen in de sneeuw te zoeken, heeft echter nog niets opgeleverd.

Van den Brink (1978), Fernex (1979) en Smit & Van Wijngaarden (1981) noemen het voorkomen van de Los in de westelijke Pyreneeën en van de Pardellos in de zuidelijke en oostelijke Pyreneeën. Delibes (1979) noemt in een verhaal over de Pardellos het voorkomen van (Pardel?)Lossen in de Pyreneeën waarschijnlijk, maar in een recent vouwblad van de ICONA (z.j.) is daarentegen geen voorkomen van de Pardellos in de Pyreneeën aangegeven. Clouet & Dendaletche (1982) noemen het voorkomen van de Los in de oostelijke en westelijke Pyreneeën als zéker, hoewel de precieze ruimtelijke verspreiding nog nader moet worden vastgesteld. Zij geven een indicatieve verspreidingskaart: figuur 3.

Het Nederlandse krantenbericht (figuur 1) sprak van de uitzet van de 100 jaar geleden uitgestorven Pardellosen in de Pyreneeën.

Figuur 3. Het voorkomen van Lossen in de Pyreneeën (Clouet & Dendaletche 1982).

Het bericht berust op een onjuist persbericht (London Pictures Service; ZZZ.214598, AV/83, COI.London) dat door de Britse ambassade is verspreid. Het berust ten dele op verwisseling met het uitzetproject van de gewone Los in de Vogezen. Het zal echter duidelijk zijn dat bij de huidige onzekerheid over de grootte en status van eventuele autochtone populaties, de uitzet van Lossen in de Pyreneeën niet wordt overwogen.

Herintroducties van de Los in Frankrijk

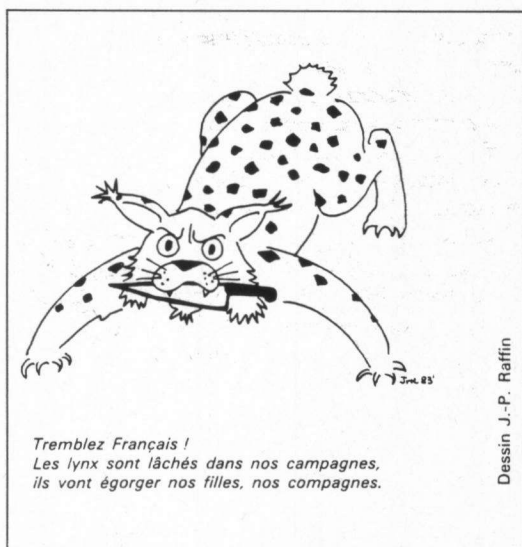
De ontwikkelingen in de ecologie hebben aangetoond dat de Los omwille van bepaalde functionele aspecten, die met zijn aanwezigheid samenhangen, reïntegratie kan verdienen in bepaalde Europese ecosystemen.

Toch is de losuitzet in Centraal-Europa niet geheel onomstreden. Onze landgenoot Van de Brink (1978) beschouwt de voor de uitzet gebruikte Lossen uit de Karpaten zodanig verschillend van de uitgestorven Los uit de Alpen dat hij spreekt van 'ernstige faunavervalsing'. Hij spreekt de hoop uit dat de projecten mislukken. Zijn opvattingen zijn echter niet gestoeld op onderzoek van ecologische processen, maar slechts op zijn tamelijk eigenzinnige opvattingen over losevolutie en -systematiek. Naar beproefd democratische gewoonte laten wij zo iemand, die zich herhaaldelijk durft profileren met een eigen mening, verder lynx liggen.

Ook zijn er andere critieken (bijvoorbeeld Plantain 1978) doch nimmer ontkrachten zij de ecologische betekenis van de Los voor de levensgemeenschap, of worden argumenten aangedragen waarom het niet-uitzetten in beter beheer zou ressorteren. De critieken zijn in de grond eerder emotioneel dan zakelijk van aard en inspireerden Raffin tot een spotprent: figuur 4.

In Frankrijk zijn nu een tweetal uitzetprojecten aan de orde. Dit zijn het in uitvoering zijnde project in de Vogezen van het Institut des Recherches et d'Essais sur les Produits en Alsace, en het in voorbereiding zijnde project in het Isère-dal in de Alpen van de Fédération Rhône-Alpes de Protection de la Nature (Noblet 1982). Beide organisaties hebben daartoe uiteraard speciale commissies opgericht: de Groupe Lynx d'Alsace* en de Groupe Lynx Alpes**.

De achtergrond van deze projecten is het

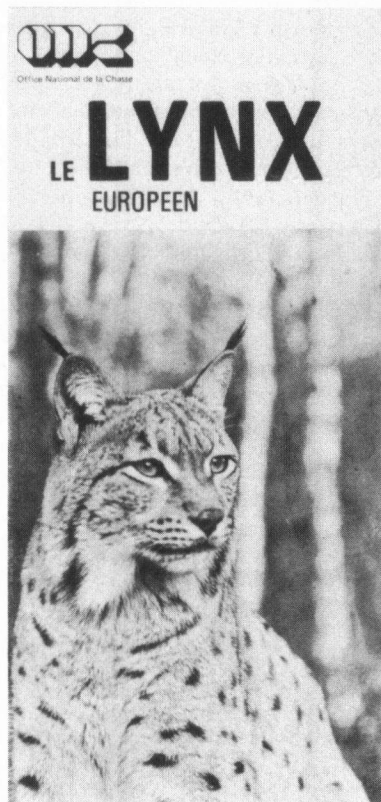

*Tremblez Français !
Les lynx sont lâchés dans nos campagnes,
ils vont égorger nos filles, nos compagnes.*

Dessin J.-P. Raffin

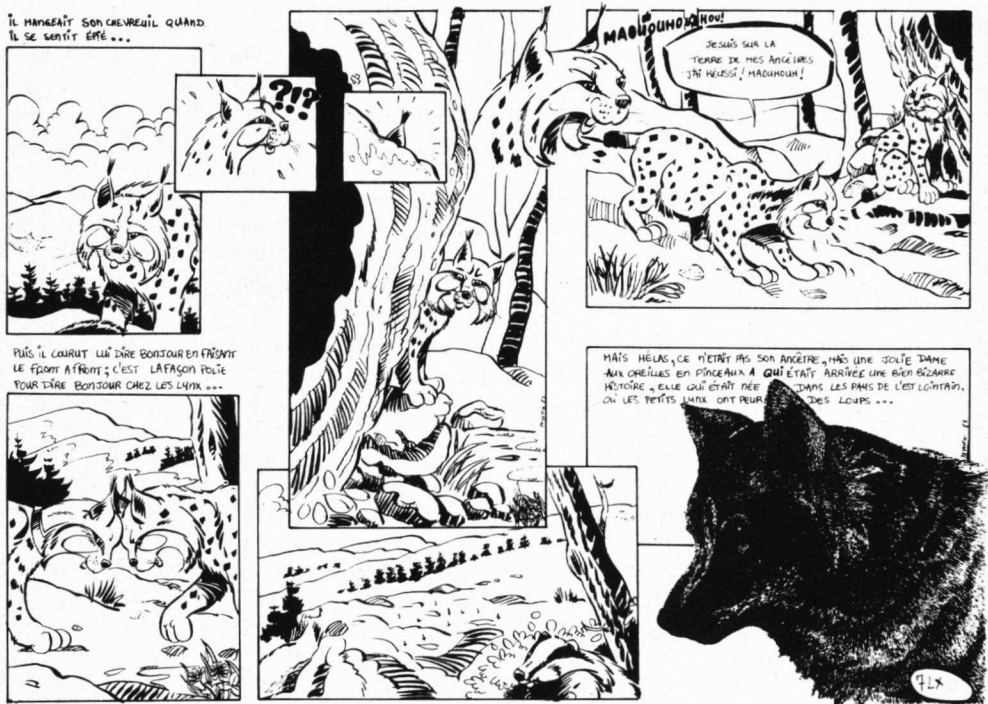
Figuur 4. Spotprent op de emotioneel geladen critieken op de uitzetprojecten (Raffin 1983).

Figuur 5. Voorzijde van de door het ONC verspreide folder over de Los (Wotschikowski 1977).

*IREPA-Groupe Lynx d'Alsace, 55, avenue d'Alsace, 68.000 Colmar, Frankrijk.

**FRAPNA-Groupe Lynx Alpes, 4, rue Hector Berlioz, 38.000 Grenoble, Frankrijk.

doel om te komen tot één ruimtelijk aaneengesloten losareaal in de Zwitserse Jura en -Alpen (losuitzet al in de jaren zeventig), de Franse Jura en Alpen (ten dele al kolonisatie vanuit Zwitserland), de Vogezes, en in de toekomst mogelijk ook het Pfälzterwoud en het Zwarte Woud in West-Duitsland. Om deze reden heeft het Vogezes-project ook de prioriteit gekregen van de internationale Luchsgruppe*, een groep van Europese los-specialisten.

Herintroductie van de Los in de Vogezes

In de loop van deze eeuw hebben in de Vogezes al verschillende herintroducties plaatsgevonden: Edelhert, Gems, Bever, Oehoe en Auerhoen.

Aan de uitzet van de Los zijn vele jaren van voorbereiding voorafgegaan. De hier door M. Fernex (zie onder andere 1976, 1977 & 1979) op gang gebrachte ideeënontwikkeling resulteerde in de oprichting van de Groupe Lynx d'Alsace. Bij de uitgebreide voorstudies zijn verschillende belangengroeperingen betrokken geweest. Zo ontstond uiteindelijk een uitzetproject waarin onder andere deel-

namen het Office National de la Chasse, het Office National des Forêts en het Wereld Natuur Fonds. Daar de ervaring bij eerdere introducties leerde, dat de oppositie in de kern emotioneel van aard is en zelden of nooit zakelijk is, is een uitgebreide voorlichting vooraf gepleegd. Deze voorlichting is gericht op het verzakelijken van het begrip bij de bevolking. Met de betrokken belangengroeperingen als zodanig zijn er geen grote problemen. Bos- en jachtorganisaties verwachten op grond van Zwitserse ervaringen een kwaliteitsverbetering van biotoop en wild. Niettemin kunnen individuele personen zeer tegen de introductie van roofdieren gekant zijn, waarbij de emoties hoog kunnen oplopen. De voorlichting naar de bevolking was, en is nog steeds omvangrijk. Er is een speciale film** vertoond, tientallen lezingen en discussie-avonden zijn georganiseerd, het Office National de la Chasse heeft 90.000 vouwbladen (= Wotschikowsky 1977) verspreid: figuur 5, op scholen zijn 50.000 speciale stripboeken (Vaucoulon 1983) verspreid: figuur 6, en 5000 populair-wetenschappelijke boeken over het project (= Kempf et al 1979) zijn verkocht.

Op 3 mei 1983 zijn de eerste twee Lossen vrij-

*Wildbiologische Gesellschaft München e.V.-Luchsgruppe, Postfach 170, D8103 Oberammergau BRD.

** "Le retour du lynx", door Anne Piantanida; 32 minuten; te huur bij het IREPA, 55 rue d'Alsace, 68.000 Colmar, Frankrijk.

gelaten: een mannetje en een vrouwtje. De plaats van uitzetten is het staatsbos van Ri-beauvillé bij Colmar. Deze Lossen zijn wildvang uit de Karpaten, die reeds in oktober 1981/februari 1982 gevangen zijn en via de dierentuin van Ostrava verkregen zijn.* De lange duur van de gevangenschap houdt echter wel een zeker risico in. Bekend is dat de dieren al na enkele maanden gevangenschap gedragsafwijkingen kunnen gaan vertonen.

Vóór de daadwerkelijke uitzet plaatsvond zijn de dieren eerst drie weken in 'acclimatiseringskooien' in het bos gehouden. In deze tijd zijn de Lossen uitgerust met radiozenders die een bereik van 2-10 km hebben afhankelijk van het reliëf van het terrein. De dieren zijn hiertoe verdoofd. Van de gelegenheid is meteen gebruik gemaakt om de dieren medisch te onderzoeken: figuur 7.

Het verblijf in deze kooien was niet algemeen bekend. Dit had een niet gepland en onthullend effect. In de wijde omgeving namen mensen met lynxogen Lossen waar en her en der zijn door Lossen gedode Reeën gevonden...

De daadwerkelijke uitzet ging, ondanks alle voorbereiding en deelneming van belangengroeperingen gepaard met nog veel meer opwinding: hotelhouders vreesden voor de recreanten, landbezitters vreesden het dalen van de pachtprijs, boeren vreesden voor het vee, jagers vreesden voor het Ree, en ouders vreesden voor de kinders en oma. Over de aard van de opwinding kan men zo zijn twijfels hebben: zij verdween weer als sneeuw voor de zon en reeds op 4 juni kon een tweede mannetje worden vrijgelaten.

De kortdurende, maar hevige opwinding leidde tot een aardige tegenzet van de GECNAL**.

Op 19 mei maakte deze organisatie bekend dat reeds in 1981 twee Lossen waren uitgezet in het Forêt de Haye, zonder dat ooit iemand dit zou hebben bemerkt. Men was van plan binnen enkele dagen opnieuw Lossen te los-

sen. Iedereen kwam in actie en twee dagen later verzocht de overheid dit project te annuleren. Publiekelijk gaf de voorzitter vervolgens de vrijheid aan enkele Lossen: twee duiven van een grijs Pools ras. Met deze fopperij wilden de organisatoren ervan protesteren tegen de losgeslagen berichtgeving na de daadwerkelijke uitzet van de Lossen elders, en tegen de ontoereikende ecologische kennis en houding van de verantwoordelijke autoriteiten (Raffin 1983).

Minstens een maal per dag worden de Lossen telemetrisch gepeild om ze te lokaliseren. Dit lijkt wat weinig, maar daarbij moet bedacht worden dat radiopeiling in middelgebergten een bijzonder moeilijke zaak is. Dit zit 'm niet zozeer in de begaanbaarheid van het gebied, maar vooral in het wegvallen of afbuigen van het radiosignaal en het optreden van echosignalen. In het vlakke Nederland en in de veel grootschaliger Alpendalen doen dit soort moeilijkheden zich veel minder voor.

In de Vogezen daarentegen vergt een 'precieze' bepaling van een dier tot op een oppervlakte van 1 à 2 ha ongeveer 3 tot 5 uur zoeken. Daarnaast gaat het gebruik van technische hulpmiddelen samen met het optreden van technische storingen. Zo is inmiddels in 1984 het radiocontact met de drie het eerst uitgezette Lossen verlorengegaan.

Als een dier langer dan 48 uur 'weg' is (op excursie), dan wordt het dier vervolgens gepeild vanuit een Cessna 152.

De toepassing van de radiotelemetrie bij dit uitzetproject is niet in de eerste plaats gedaan vanwege een inherente noodzaak of wetenschappelijke belangstelling. Om de uitzet te doen slagen is het immers niet noodzakelijk dat de Lossen halsbanden dragen. Daarnaast vergt de radiotelemetrie hier wel grote investeringen. De techniek wordt hier toegepast op formele voorwaarde van het Ministère de l'Environnement: het is een politiek signaal naar eventuele tegenstanders van het project. Mocht er iets mis gaan dan zijn de Lossen

*Twee paartjes wildvang Lossen uit Slowakije zijn in 1981 en 1982 gebruikt voor uitzet in het Boheemse Woud. Dit Tsjechisch uitzetproject is nu onderbroken omdat de Slowaakse wildvang naar Frankrijk is verkocht. Deze gebrekkige coördinatie in de omgang met zulk kostbaar biologisch materiaal is niet overal geestdriftig ontvangen (mededeling P. Hell). De internationale Luchsgroep ontleent ontegenzeggelijk wetenschappelijk gezag aan haar samenstelling, doch daadwerkelijk coördinerende bezigheden worden bemoeilijkt door concurrerende onderlinge belangen en het ontbreken van formeel gezag.

Overigens lijken de Lossen in het Boheemse het goed te doen.

Men verwacht dat de Lossen binnenkort de Tsjechisch-Duitse grens overschrijden om zich ook op de warmere zuidhellingen van het Beierse Woud te vestigen.

**Groupement d'Etude et de Conservation de la Nature en Lorraine.

Figuur 7. Medisch onderzoek vóór de uitzet.
Foto: IREPA.

permanent te lokaliseren om ze weer te kunnen terugvangen. Dit neemt niet weg dat het met zenders volgen van de Lossen belangrijke informatie oplevert voor de wetenschappers en het uitzetproject.

Een half jaar later

Het is natuurlijk te vroeg om te kunnen beoordelen of het project al of niet zal slagen. Van beginnend succes is pas sprake als blijkt dat de dieren zich voortplanten. Succesvol is het project pas als blijkt dat zich op de lange termijn een populatie kan opbouwen en handhaven.

Er kan wel iets gezegd worden over het gedrag van de drie Lossen in het eerste halfjaar van hun herwonnen vrijheid. Geconstateerd kan worden dat de dieren niet zijn weggetrokken, maar zich hebben gevestigd in het gebied van uitzet. De dieren verblijven in de zelfde bergketen en bezetten aanvankelijk een zeer grote ruimte zonder duidelijke territoria. Hierbij besloeg het activiteitsgebied per Los in de exploratiefase van het nieuwe leefgebied ongeveer 20.000 ha, dat later sterk is teruggelopen tot 5000 ha. Hoe zich dit verder zal ontwikkelen en hoe de winterecologie mogelijk dit beeld zal wijzigen, is nog de

vraag. Af en toe maakt een Los een uitstapje over grotere afstand.

Binnen het activiteitsgebied wisselen een fase van circulatie en een stationaire fase elkaar af. De Los verblijft gemiddeld vier dagen tot maximaal twee weken in een beperkt gebied, waarna hij gemiddeld 2 tot 3 km verdertrekt. De veronderstelling is dat de verblijfsduur in een zone samenhangt met de biomassa van een buitgemaakte prooi. Zo zijn op een plek waar een Los dertien dagen verbleef achteraf de resten van een vrijwel totaal opgegeten Ree gevonden. In het totaal heeft men van drie Reeën met zekerheid kunnen vaststellen dat ze door Lossen gedood zijn. Er zijn weliswaar veel meer meldingen van 'door Lossen gedode' Reeën, doch deze vondsten zijn van vóór de daadwerkelijke uitzet of komen van buiten het gebied waar de Lossen zich blijken de radiopeilingen ophouden...

Enigszins verrassend bleek uit de faeces-analyse dat de Lossen zich vrijwel volledig voedden met kleine zoogdieren. Deze blijken in de zomerecologie van wezenlijk belang. Wat betreft biotoopvoorkeur kan gemeld worden dat de Lossen alle aanwezige biotopen bezoeken, maar duidelijk de voorkeur geven aan een verblijf in dekking.

Bij 60% van de radiopeilingen bleken de Lossen zich in dekking op te houden, en wel in 5-15 jaar jonge aanplanten van vooral Fijn-

spar. Dit is mogelijk te herleiden tot de noodzaak voor de Los om prooien bij verrassing te bemachtigen.

Volgens het 'fingerspitzengefühl' van de plaatselijke jagers en bosbouwers heeft de aanwezigheid van de Lossen het gedrag van met name de Reeën gewijzigd. Inmiddels is een meerjarig onderzoeksproject gestart om het effect van de Lossen te bestuderen op het gedrag van hertachtigen en op de vraatschade aan aanplanten.

Overdag rusten de Lossen vooral, actief zijn ze het meest in de schemering. Per dag worden zo'n 4 tot 12 km afgelegd.

De Lossen hebben geen angst voor de omgeving waar mensen voorkomen: figuur 8.

Bij de gemiddelde radiopeiling bevindt een Los zich op 120 m afstand van een weg, 390 m van een huis en 1700 m afstand van een dorp. Regelmatig worden ook drukkeren wegen gekruisd. Een Los verbleef ongeveer een week op een halve km afstand van Haut-Koenigsbourg, een van de drukst bezochte toeristische attracties van Frankrijk. Het is overigens niet onmogelijk dat de Lossen in dit gedragsaspect zijn beïnvloed door het lange verblijf in de dierentuin van Ostrava. Hoewel ze daar weliswaar niet aan het publiek zijn tentoongesteld, zijn ze niettemin geruime tijd van nabij in auditief contact geweest met een stedelijke omgeving.

Gezien de korte duur van het project en de onbekendheid met de aan het gedrag vormgevende factoren is een goede interpretatie van de bovenstaande gegevens nog niet goed mogelijk.

Inmiddels kampt het project ook met enige tegenslagen. Het radiocontact met de drie het eerst uitgezette Lossen is verloren gegaan en het in juni uitgezette mannetje is waarschijnlijk in januari 1984 gestroopt.

Het vervolg

Het project is vervolgd met de uitzet van een nieuw paartje Lossen. Op 27 oktober is uit Engeland een paartje ingevoerd. Aanvankelijk dacht men met Slowaakse wildvang te maken te hebben, maar later bleken de dieren gefokt te zijn in het Wildlife Parc van Riber Castle. Herhaaldelijk heeft men deze eeuw uitzetpogingen van in dierentuinen gefokte Lossen, vooral vanwege een gestoord jachtgedrag, zien mislukken. Desalniettemin heeft de uitzet doorgang gevonden.

Vanuit Engeland is dit deel van het project met veel publiciteit omgeven geweest, onder andere met het al eerder genoemde onjuiste persbericht. Met medewerking van de Royal Navy zijn de dieren naar Frankrijk overgevlogen met Westland-lynx helicopters van het zogenaamde lynx-squadron onder bevel van prins Andrew. De herkomst van de dieren bleek van invloed. Het vrouwtje hoefde niet van de voordelen van de vrijheid overtuigd te worden. Maar het mannetje was typisch Engels: his home was his castle.

Enige aandrang moest worden uitgeoefend voordat het dier niet meer spontaan terugkeerde in de kooi. Hij bleek evenwel geen gentleman: bij een ontmoeting met wandelaars de volgende dag liet hij zich tot op minder dan tien meter benaderen en siste de angstige wandelaars toe voordat hij 'vluchtte'. Zulk wangedrag kon niet worden toegestaan. De dag daarop is het dier met behulp van radiopeiling en een verdovingspijlje gevangen. Het vrouwtje is niet teruggevangen, zij handhaaft in vergelijking met de drie eerder uitgezette Lossen een 'normale' vluchtafstand van 30 tot 100 meter.

Inmiddels is in maart 1984 opnieuw een paartje Lossen in de Elzas aangekomen (figuur 9) en vrijgelaten. Ditmaal betrof het een paartje recente wildvang uit Slowakije. Hoewel dit uiteraard nooit in de bedoeling heeft gelegen, kan men nu een aardig inzicht verkrijgen in het effect van een verschillende achtergrond bij de uitgezette Lossen in contacten met mensen.

Tekening linksboven:

Figuur 8. De Lossen blijken geen grote angst te hebben voor de omgeving waar mensen voorkomen (Alsace, 26-11-1983).

Foto boven:

Figuur 9. De aankomst van een Slowaakse Los in een klat.

Foto: IREPA.

Foto rechts:

Figuur 10. De organisatie 'Les Amis des Renards et Autres Puants' (ARAP) maakt met deze poster landelijk propaganda voor het invoeren van de Los.

Alle later uitgezette Lossen zijn uitgerust met een verbeterd type zender. Het ligt in de bedoeling in het totaal negen Lossen uit te zetten op zo kort mogelijke termijn.

Tot besluit

Het uitzetproject van de Lossen in de Vogezes wordt begeleid met een meerjarig onder-

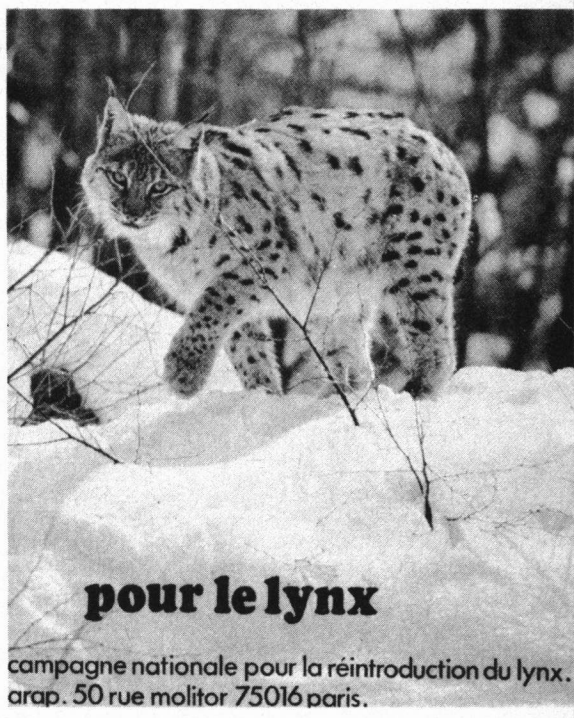
■ Roel Cosijn, Gravenhof 36, 6715 AN Ede.

LITTERATUUR:

- Balestreri, A. (1978):** La réintroduction du Lynx en Europe Occidentale. Eventuelles conséquences écologiques et épidémiologiques, en particulier dans la rage sylvatique. Dissertation, Ecole Nationale Vétérinaire de Lyon.
- Beaufort, F. de (1965):** Lynx des Pyrénées, *Felis (L.) lynx lynx* (L.). Mammalia 29 (4) : 598-601.
- Beaufort, F. de (1968):** Survivance du lynx dans le parc national des Pyrénées occidentales. Mammalia 32 (2) : 207-210.
- Brink, F.H. van den (1978):** Zoogdierengids. Amsterdam. Vierde herziene druk.
- Clot, A. (1970):** Le gouffre de Pène, commune de Montégut (H.-P.), Description et faune. Bull. Soc. Ramond, 105 : 35-42.
- Clot, A. & J.-P. Besson (1974):** Nouveaux restes osseux de lynx dans les Pyrénées. Bulletin de la Société d'Histoire Naturelle de Toulouse 110 (1-2) : 157-169.

zoekprogramma. Het onderzoek is in het bijzonder toegespitst op de in bezitname van de ruimte door de Lossen, hun sociaal-ruimtelijke organisatie, de invloed van de Lossen op het schaalwild, met name de Reeën, de beïnvloeding van de relatie tussen de hoefdieren en de vegetatie (vraatschade), en, tot slot de invloed van het toerisme en de jacht op de Lossen.

Voor Nederlandse studenten bestaat de mogelijkheid om via een stage of doctoraalvak ('natuurbeheer' of 'bosteelt') in dit onderzoek deel te nemen. Men neme hiervoor contact op met prof. dr. R.A.A. Oldeman van de vakgroep Bosteelt, of met dr. J.L. van Haften van de vakgroep Natuurbeheer, beiden van de Landbouwhogeschool te Wageningen.

- Collet, D. (1978): Faut-il réintroduire le lynx dans les Vosges? *Environnement* (1) : 23-24.
- Condé, B. (1959): Le lynx en France. *Chasseur français* (753) : 654.
- Condé, B. & P. Schauenberg (1965): Les lynx imaginaires de Haute-Saône. *Mammalia* 29 : 623-625.
- Clouet, M. & C. Dendaletche (1982): Diversité faunistique et biogéographie pyrénéenne. *Acta Biologica Montana* 1 : 1-13.
- Delibes, M. (1979): Le lynx dans la péninsule ibérique: répartition et régression. *Bull. mens. Office National de la Chasse* : 41-46.
- Fernex, M. (1976): La réintroduction du lynx en Alsace. *Bulletin de la Société Industrielle de Mulhouse* (4) : 137-150.
- Fernex, M. (1977): Le lynx et sa réintroduction en France. *Revue Forestière Française* 29 (5) : 397-402.
- Fernex, M. (1979): Reintroducing the lynx. *Environment features (Council of Europe)* 79 (1) : 1-4.
- Glass, B. (1978): Einige Angaben über den Luchs in den Pyrenäen. In: Wotschikowsky, U. (red.). 1980. *Der Luchs. Erhaltung und Wiedereinbürgerung in Europa*. Grafenau. 2., verbesserte Auflage: pag. 46-47.
- Hainard, R. (1961): *Mammifères sauvages d'Europe*. Tome I. Paris.
- Heil, E. (1979): Le biotope des Vosges, site favorable pour la réintroduction du lynx? *La Chasse en Alsace et en Lorraine* (1) : 1-4.
- ICONA (z.j.): *El linco*. Instituto Nacional para de la Naturaleza.
- Kempf, C. (1978-1): La réintroduction du Lynx en Alsace: utopie ou nécessité? In: *Grande Faune Alsacienne. Centre Permanent d'Initiation à l'Environnement, régional d'Alsace* : 78-91.
- Kempf, C. (1978-2): Le lynx. Pourquoi faire? *La Chasse en Alsace et en Lorraine* (4) : 16-18.
- Kempf, C. (1983): Auch im Elsaß jagen wieder Luchse. *Das Tier* (12) : 4-7.
- Kempf, C., A. Balestreri, U. Wotschikowsky & M. Fernex (1979): Chez nous, le lynx? Mythes et réalité. *Les Guides Gesta*, Paris.
- Kempf, C., V. Herrenschildt, G. Terrier & P. Klein (1983): Le lynx dans les Vosges. *Suivi scientifique de la réintroduction. IREPA-Colmar. Rapport d'études 1983*. (niet gepubliceerd).
- Lavouden, L. (1930): Essai sur l'histoire naturelle du lynx. *Bulletin de la Société Scientifique du Dauphiné* 50 : 280-384.
- Leforestier, A. (1982): Le lynx. Une espèce remarquable. *Sud-Ouest Nature* (40) : 11-13.
- Navarre, H. (1976): Observations récentes sur le lynx dans les Pyrénées occidentales. *Mammalia* 40 (3) : 518-519.
- Noblet, J.-F. (1982): Lachez le lynx. *30 Millions d'Amis* (44) : 36-44.
- Pfeffer, P. (1983): Les lynx sont lâchés! *WWF-France/Panda* (13) : 23.
- Plantain, P.-H. (1978): Pour ou contre la réintroduction du lynx en Alsace. *La Chasse en Alsace et en Lorraine* (1) : 20-23.
- Py, M. (1959): *Chasseur français* (744) : 77.
- Raffin, J.-P. (1983): D'une introduction à l'autre. *Le Courrier de la Nature* (86) : 7-10.
- Saint-Girons, M.-C. (1968): Rapport sur la Disparition du Lynx en France. *Acta Scientiarum Natural, Brno* 2 (4) : 15-16.
- Salvat, P. (1923): L'ours et le lynx. In: Clermont, R. de, A. Chappellier, L. de Nussac, F. le Cerf & C. Valois. (red). 1925. *Premier Congrès International pour la Protection de la Nature, Faune et Flore, Sites et Monuments Naturels* (Paris, 31 mai - 2 juin 1923). Paris.
- Schauenberg, P. (1969): Le Lynx *Lynx lynx* (L.) en Suisse et dans les pays voisins. *Revue Suisse de Zoologie* 76 (9) : 257-287.
- Scherdlin, P. (1926): Animaux disparus de la faune d'Alsace. *Bulletin de l'Association Philomathique d'Alsace et de Lorraine* 7 (2) : 55-59.
- Smit, C.J. & A. van Wijngaarden (1981): Threatened mammals in Europe. In: J. Niethammer & F. Krapp. (ed.) *Supplementary Volume of Handbuch der Säugetiere Europa's*. Wiesbaden.
- Steinbacher, G. (1961): Luchs-Gewichte. *Säugetierkundliche Mitteilungen* 9 (3) : 129.
- Synonymus (1983): Les lynx sont lâchés! *Le Courrier de la Nature* (85) : 37.
- Thévenin, R. (1943): *La faune disparue de France*. Paris.
- Vasiliiu, G.D. & P. Decei (1964): Über den Luchs (*Lynx lynx*) der rumänischen Karpaten. *Säugetierkundliche Mitteilungen* 12 (4) : 155-183.
- Vaucoulon, P. (1983): Alex, le seigneur de la forêt. *Wissembourg*.
- Wotschikowsky, U. (1977): Le lynx européen. *Office National de la Chasse*.

Jacht op Wolf

De Tsjechische regering heeft opdracht gegeven om tachtig van de naar schatting 320 in het oosten van dit land levende Wolven te schieten, omdat ze te veel invloed hebben op de stand van de Reeën en de Edelherten. En dat moet aan de Tsjechische jagers overgelaten worden.

Jagers uit Niedersachsen brengen 108 miljoen op

De jagers uit Niedersachsen betalen jaarlijks 75 miljoen Duitse Mark voor jachtpacht, jachtbelasting, jachttaktes en dergelijke.

Om de dieren te beschermen waarop gejaagd wordt geeft men nog eens 33 miljoen Duitse Mark uit.